

УДК 330.88

Т. В. Дзядук,
аспірант, Київський національний університет ім. Т.Г. Шевченка

МЕРЕЖЕВА ЕКОНОМІКА ТА СУПЕРЕЧНОСТІ ЇЇ ПРОЯВУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті акцентується увага на трансформаційних змінах в організаційній структурі корпорації. Розглянуто основні позитивні та негативні наслідки формування і розвитку мережових структур.

This paper focuses on transformational changes in the society, particularly, on transformational changes in organizational structure of a company. It talks about the key pros and cons of organization and developing the network structures.

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ

Важливим теоретико-методологічними аспектами дослідження формування мережових структур в умовах глобалізації є, по-перше, аналіз суперечностей формування мережової економіки в межах національного господарства; по-друге, виявлення ролі мережової економіки у формуванні конкурентоспроможності країни у світовому просторі. Розглядаючи перший аспект, слід зазначити, що ринкові та організаційні невдачі, низька ефективність загальноприйнятих форм кооперації при вирішенні складних проблем господарської стратегії викликали інноваційну активність в області мережової організації. Як зазначають дослідники постіндустріального суспільства, Е. Тофлер, Д. Белл, на рівні корпорації відбуваються суттєві зміни: посилюється орієнтація на знання, цифрову форму подання інформації, віртуалізацію виробництва. Активізація інноваційної діяльності та інтеграційні процеси на різних рівнях економіки зумовлюють трансформацію відносин "виробник-споживач", вимогам яких на сьогодні, за оцінкою вітчизняних вчених, найбільшою мірою відповідають мережеві та віртуальні організації.

Дане питання належить до сфери наукових інтересів таких науковців, як М. Кастельс, Х. Клодт, Дж. Клегг, С. Коуен, С. Ліндер, С. Парінов, С. Соколенко, І. Яскал та інші, які намагалися пояснити і сформулювати своє бачення подальшого розвитку організаційної структури корпорації.

МЕТА СТАТТІ

Мета даної статті — проаналізувати явище мережового підприємства та розкрити основні суперечності, переваги й недоліки формування й розвитку мережових структур.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Створенню нетрадиційних структур — так званих мережових підприємств — сприяли міжорганізаційні системи інформації та комунікації, а також прагнення до автономних форм праці. Це означає, що переважна більшість суб'єктів підприємницької діяльності буде включена в мережеву економіку.

Фірми, які активно використовують сучасні інформаційні технології, за оцінкою фахівців, отримують вагомі переваги в контексті оперативності й ефективності задоволення потреб споживачів. Вони повинні вирішувати низку організаційних, технічних, соціологічних питань, пов'язаних з економічним прогресом у новому віртуальному світі, з його вибухоподібним зростанням і постійними змінами [1, с.7].

При впровадженні нового організаційного принципу виникають певні суперечності, що зумовлені такими причинами: по-перше, мережева організація порушує ряд принципів здійснення господарської діяльності, що склалася; по-друге, принципи для нових організаційних структур ще не уточнені й не випробувані достатньою мірою, тому не можуть слугувати міцним фундаментом для розвитку даної організаційної форми. Забезпечення паритетності та рівноправності зв'язків між суб'єктами мережі вимагає застосування нормативно-правових регуляторів, призначення яких є не захист інтересів окремої особи чи спільності людей, а перетворення їх на предмет інтересу партнерів мережової економіки. По-третє, використання інновацій для функціонування загальноекономічних структур та інститутів (електронна комерція, цифрові фінанси, телеробота) за рахунок Інтернет-технологій не тільки надають нові можливості розвитку, але одночасно загострюють конкуренцію, ведуть до перекомпонування значної кількості відносин. Тому, на думку окремих дослідників, будь-якого роду чітко оформлені структури в мережевому суспільстві є епізодичними та випадковими [2].

Організаційні мережі вимагають скасування традиційних фірмових структур. У результаті цього відбувається розмивання кордонів між підприємствами, зникають традиційні розмежування між внутрішніми і зовнішніми членами організації, власними і чужими ресурсами, великими і малими підприємствами. Створення мережових структур являє собою мегатренд на широкому фронті, що охоплює всі галузі й функціональні області, починаючи з наукових досліджень та мережі субпостачальників у сфері виробництва, закінчуючи франчайзинговою мережею у сфері збуту.

Рис. 1. Типологія коллаборативних мереж

Джерело: Camarinha-Matos L. M., Afsarmanesh H. Collaborative network // A new scientific discipline Journal of Intelligent Manufacturing. — vol. 16. — 2005. — № 4—5. — P. 445.

Водночас слід зазначити, що будь-яка економічна організація може бути розглянута в широкому розумінні як мережева. Цим терміном визначається народження нової економічної форми суспільного устрою. Але у точному, науковому значенні формування та розвиток мережевої економіки можуть бути визначені як глобалізація параметрів економіки до масштабів потужних ТНК, національних економік відкритого типу з чітко вираженою інноваційною орієнтацією на світові ринки, мегатренд виходу на які здійснюються безперервно за допомогою інформаційних технологій.

Цей мегатренд відповідає стратегічним вимогам, які виражаються, перш за все, в необхідності гнучкого й інтеграційного обслуговування ринків, а також розширення компетенцій завдяки використанню міжорганізаційних інформаційних систем.

Весь ланцюжок створення матеріальних благ та послуг перетворюється і опосередковуються договірними стосунками між власниками часток капіталу, власниками устаткування та окремими співробітниками.

Останні перетворюються в трудові стосунки з високою долею компенсацій, яка залежить від успіху виконаних робіт, і можуть встановлюватися на основі строкових трудових договорів, часткової зайнятості, договорів про взаємне надання персоналу підприємствами, договорів з фахівцями вільних професій і субпідприємцями. Крім того, завдяки можливості працювати вдома з використанням телетехніки і телекооперації (віртуальні підприємства) відпадає необхідність просторового зосередження персоналу.

Привабливість мережевих структур пояснюється дуже високими виробничими показниками, які, у свою чергу, зумовлені двома чинниками — компетентністю та ефективністю організаційної мережі. Крім того, віртуальні та мережеві організації орієнтовані на використання знань учасниками мережі. З урахуванням різноманітності мережевих структур окремі дослідники пропонують диференціювати ці структури для аналізу можливостей роботи зі знаннями [3, с. 84]. Для загального позначення мережевих структур використовується термін "коллаборативні мережі" (collaboration network),

що означає мережі взаємодії, та "коллаборативні мережеві організації" (collaborative networked organizations), які мають різноманітну типологію, про що свідчить типологія коллаборативних мереж, представлених на рис. 1.

За оцінкою дослідників, ряд довготривалих мережевих утворень є забезпечувальними середовищами для віртуальних організацій, множиною потенційних партнерів, що представлені у веб та технологічно готові до співробітництва [3, с. 22].

Високопродуктивна ув'язка компетенцій досягається тим, що до вирішення тих або інших завдань притягуються найкращі партнери-виконавці. Подібний елітарний принцип формування компетенцій, що властивий мережевій організації, виключає використання другосортних виконавців, хоча останні і працюють в тому ж концерні. В цілому, мережеві структури є ідеальною школою підвищення

компетентності членів організації. Розглядаючи другий аспект становлення мережевої економіки, слід зазначити принципovu залежність організаційних структур та сфер діяльності від глобальних фінансових ринків, міжнародних зв'язків у сфері управління, виробництва та надання послуг. Це свідчить про необхідність встановлення прямих та рівноправних зв'язків між окремими державами як суб'єктами глобалізованої економіки, змінює роль держави, підпорядковує її діяльність логіці й критеріям розвитку мережевої економіки.

Водночас можна висунути робочу гіпотезу щодо соціальних результатів переходу до мережевої економіки. Беззаперечним є факт, що у майбутньому для переважної більшості населення країн з домінуванням мережевої економіки з'являться нові можливості для самореалізації творчого потенціалу людей, покращення їх добробуту. Але загострення конкуренції неминуче зумовить освоєння нових принципів підприємницької діяльності в мережевій економіці, реалізація яких поглибить соціально-економічну нерівність людей в залежності від рівня їх доступу до мереж, адаптації до особливостей мереж.

Ефективність мережевих організацій гарантується низьким рівнем зайнятості та раціональною структурою витрат. Мережі виключають дублювання компетентної робочої сили і потужностей на різних ділянках. Тим самим вдається уникати високих сукупних витрат на виробництво кінцевої продукції або на внутрішньоорганізаційний обмін послугами.

Передумовами мережевої конфігурації без використання надлишкової робочої сили є, зокрема, глибока сегментація всіх членів мережевої організації. Проте мережа, в цілому, володіє резервним потенціалом, перш за все завдяки створенню нових конфігурацій або залученню додаткових партнерів. Це пояснюється різноманітністю мережевих структур, відсутністю чіткості їх оформлення.

Довгострокові відносини сприяють зростанню конкурентоспроможності учасників мережевої структури. Виважений менеджмент в цих умовах здатний забезпечити повну узгодженість постачальників, які беруть

участь у створенні й реалізації товарів та послуг, взаємодію між підприємствами мережі. Тим самим взаємодія між компанією і постачальниками, між компанією і кінцевими споживачами утворює конкурентну перевагу в підприємстві, особливо за умов інноваційної активності в технологіях, організації, соціальній сфері.

Саме проектні "поточні" мережі відрізняються вигідною структурою витрат, особливо з врахуванням фактора часу. Аналіз "життєвого циклу" витрат показує, що мінімізації легко піддаються витрати на підготовчо-завершальні роботи. Використання комунікаційної та інформаційної технології позитивно відображається на співвідношенні між виробничими витратами і невиробничими трансакційними витратами.

Зниження подібних витрат досягається, нарешті, тим, що мережеві структури менш обтяжені так званими політичними організаційними одиницями. На відміну від звичайних підприємств, вони орієнтовані, в першу чергу, на мету і значно меншою мірою — на вирішення політичних питань. Політичні фрагменти в організаційній структурі виникають у результаті законодавчих і специфічних фірмових розпоряджень, що витікають зі статуту підприємства. Вони регулюють внутрішні взаємовідносини груп інтересів, наприклад, з приводу структур управління, що знаходяться у розпорядженні акціонерів.

Організаційні структури традиційних підприємств більшою чи меншою мірою містять підрозділи цільові (господарські галузі, центральні органи, проектні групи і т.д.) й інституціональні (наглядова рада, виробнича рада, погоджувальні групи і т.д.). Мережеві ж організації обмежуються мінімумом накладних витрат, пов'язаних з інституціоналізацією середовища. Координаційна надбудова відповідає, в першу чергу, за цільове узгодження зусиль. Номінальної потреби в заходах щодо розділення владних повноважень не існує, оскільки мережева економіка втілює прямі рівноправні зв'язки між її учасниками. Особливо сприятливим в рамках мереж є співвідношення між орієнтаціями на зовнішні й внутрішні чинники.

Визнання інформації та знань як структуроутворювальних категорій мережевої економіки зумовлюють необхідність виявлення впливу інформації та знань на досягнення результатів підприємницької діяльності, визначення поведінки інформованого учасника мережевої структури забезпечувати процвітання бізнесу і накопичення ресурсів для свого рішення.

Першою проблемою, з якою стикаються мережеві структури, є масштабність інформації, проблема обробки значних її обсягів, навіть, якщо остання потенційно сприймається і доступна для користувачів. В умовах невизначеності ситуації в оточуючому середовищі, скрутного фінансового стану підприємства проблема полягає не тільки в складності, але і в її обсязі за умов обмеженості часу і уваги користувачів. Навіть в більш сприятливих умовах пошук інформації потребує визначення точки оптимуму, в якій узгоджується повнота інформації, час і зусилля на подальший пошук, на що наголошують окремі дослідники.

Інші дослідники пов'язують проблему формування відповідних інформаційних технологій із складністю пошуку інформації, інформаційним перенавантаженням. Зокрема, Г.Саймон вважає, що складність пошуку по-

лягає у виборі найбільш цінної інформації, тобто пов'язує складність з неможливістю вичерпного аналізу і використання тієї інформації, яка вже усвідомлена.

Отже, друга проблема — це складність і особливість у використанні інформації.

Третя проблема — це невизначеність, як її розуміють Ф. Найт та Дж. Кейнс [5]. На думку цих дослідників, невизначеність — це коли неможливо вести ні розрахунки, ні визначати чисельну ймовірність, тобто пов'язується з ризиком, який є наслідком неможливості визначення повноти та достовірності нової інформації.

І нарешті, четверта проблема — це структурування інформації — розподіл даних за категоріями, прийняття до усвідомлення і використання не всієї доступної інформації, а тільки її частини, значущої для користувача. При цьому потреба в інформації пов'язана не тільки з об'єктивними обставинами, але й повинна бути адекватною здатності користувача до усвідомлення.

Наведені характерні риси інформації, особливості її використання не є вичерпними. Але вони дозволяють зробити певні теоретичні узагальнення про доцільність застосування ряду концептуальних підходів, що мають місце в економічній літературі. Так, ми поділяємо точку зору про те, що існуючі концепції обмеженої раціональності та "здовільності" принципово можуть бути застосовані до проблем масштабності, складності інформації та невизначеності. А саме до таких проблем слід віднести проблему інформаційного забезпечення мережевої економіки.

Отже, мережева економіка як продукт розвитку сучасних продуктивних сил, активного використання інформаційних технологій, нової форми організації економічної діяльності має беззаперечні переваги і певні обмеження. Розвиток мережевих форм організації економіки в умовах глобалізації зумовлює еволюцію сучасних економічних систем, відкриває нові можливості отримання доходів і потребує адекватних механізмів розв'язання притаманних цим формам суперечностей, їх використання в інтересах суспільства. Ефективна участь тієї чи іншої країни в сучасному глобалізованому просторі визначається фактором часу, мобільністю праці й капіталу, координацією політики сфері електронного співробітництва.

Література:

1. Бугорский В. Н. Сетевая экономика. — М.: Финансы и статистика, 2008. — 252 с.
 2. Давыдов А. О некоторых социально-политических последствиях становления сетевой структуры общества (2001): <http://www.futura.ru/index.php.3?idart=109>
 3. Козак І. А. Концепція отологічного моделювання інформаційних систем / Моделювання та інформаційні системи в економіці: збірник наукових праць. — Київ, 2008. — Випуск 78. — С. 84—93.
 4. Camarinha-Matos L. M., Afsarmanesh H. Collaborative network // A new scientific discipline Journal of Intelligent Manufacturing. — vol. 16, 2005. — № 4—5. — P. 439—452.
 5. The ecolead collaborative business infrastructure for networked organizations Ricardo G Rabelo, UFSC Brazil Sergio Gusmerodi, TXT e-solutions, Italy. PRO-VE'2008. — Poznan, 8—10 Sep. 2008.
- Стаття надійшла до редакції 31.07.2010 р.*